

Андријана НИКОЛИЋ*

САТИРА У КОМЕДИЈИ „ПОКОНДИРЕНА ТИКВА” ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

Апстракт: Ауторка се у овом раду бави људском похлепом и превртљивошћу у налету малограђанских диктата једног друштвеног слоја у јужној Србији.

Кључне ријечи: *сашира, малограђаншићина, лажни морал, комедија, ѿреврѣљивосѣ, ѿохлеѣа, еѿоизам*

Молијеровски мотив, исмијавање нижег грађанског слоја, које жели брзо да пређе у виши грађански слој није заобишао ни Стерију када је писао Тврдицу, и годину касније (1838) комедију „Покондирена тиква”. Ова комедија друштва пластичан је приказ два друштвена типа који су били Стеријини савременици тадашње јужне Угарске.

На једној страни је Фема, провинцијска припроста жена, удовица опанчара, која је са њим дијелила и добро и зло штавећи кожу, желећи послуже мужевљеве смрти да што прије постане „ноблес” и на другој страни, њен нови пријатељ, Светозар Ружичић, бивши шегрт у трговачкој радњи у којој је проузроковао штету, али се касније дао „на науку”, стигавши до титуле филозофа, словјанског пјесника. Друштвени и интелектуални, те морални и васпитни карактер били су окосница Стеријиног поимања у стварању ове комедије. Преобразба Феме и переобразба Ружичића тече сасвим другачијим друштвеним и интелектуалним токовима, да би се њихове судбине сплеле у вијенцу карикираних вриједности, што ће рећи да је Стерија имао намјеру да их постави у исту равн, јер су представници оних друштвених маргина које је требало избјегавати, ако не и исмијавати. Сељачки живот једне просјечне србијанске породице није се много разликовао, али присуство барона, грофова и осталих припадника плаве крви у јужном дијелу тадашње Угарске,

---

* Мр Андријана Николић

данашњег Баната, очито је уносило немир у оне душе које су сматрале да имућнијим статусом могу бити „ноблес” попут поменутих племића. Многе друштвене абнормалности које су негативно дјеловале на тадашње српско друштво, биле су задатак Стерији, да од њих направи пародију, односну комедију која би имала и националну и вјерску поруку, као систем унифицираног националног кода. Тако је изникла савремена реалистичка комедија у којој се оштро исмијавају мане тадашњег друштва. Сатира на погрешно васпитање (Фема и Евица), сатира на брачне односе (Фема, пок. Пера и Ружичић), сатира на новопечене „ноблесе” (Фема и Сара от Младенић, тј. бивша куварица у кухињи грофа Шварц), сатира на искривљене међуродбинске односе (Фема и брат јој Митар), као и сатира на националној основи (Фема и слуга Јован који не дозвољава да буде Јохан, Жан), натјерали су Стерију да се читалачкој и позоришној публици обрати, како кроз Фемин „ноблес”, тако и кроз Ружичићев „славјански милопој” у коме се извргава свима онима који пишу и говоре српско-словенским језиком, чиме је значајно допринио Вуковим идејама о књижевности и језику. У допринос Стеријиним залагањима за Вукове идеје, свакако је и чињеница да је он аутор неколико успјешних сатира на књижевна стварања и језик савремених српских књижевника – Вукових противника. Комедијом „Покондирена тиква” Стерија се доказао као чувар старих традиционалних и моралних врлина једног народа, не дозвољавајући скоројевићима да дођу до изражаја, а да не буду кажњени, макар кроз књижевност.

Зашто је ова комедија лежала у рукопису скоро пуних осам година, Стерија је објаснио у *предсловију* „Дело ово, као што се јоре види, сочинено је дило године 1830, иако да после лаже и паралаже, но из тога највише узрока није се на свет издаји мојо, што је Ружичић иакову ролу ирао, која би јдиком зазорна биши мола.” Наиме, Ружичић је очито, превасходно био замишљен као лик поете који поезијом ствара замишљене свијетове, нереалне ситуације, поета који би можда могао исправити или поправити друштвене „кривине”. Међутим, употребом српско-словенског језика, наговјештава се „искривљена” личност овог поете, кад Евица, недодирљива на nobles, сматра да је вјештац, који бива разоткривен тек у задњој сцени посредством Феминог брата Митра који га се сјећа као шегрта преваранта у дућану код Јелкића којима је *штоиу начинио*, а послје се *некако дао на науку*. Митар јесте епизодна личност, али је његова морална позиција централна, и као такав он даје поруку Ружичићу: *Човек, ма како да је учен и школовати, ако нема иамети, све је малер*. Дакле, улога Ружичића и није безначајна, јер је као отпадник

једног друштвеног слоја успио да се ишколује, али превртљивост, похлепа и егоизам остале су његове особине којих није могао да се одрекне у свом „филозофско славјанском ноблесу”. Његова похота и низање ријечи у изразима општег одушевљења или гнушања, бивају стављене у паралелу са Феминим изображавањем глупе и заостале мајсторове жене, навикле на штављење коже, на ударце покојног мужа, јер је од рада од којег су живјели она више вољела да одмара. Њена ситуација није била усамљена у јужној Угарској, гдје су се куvariце дале у помодарство, што за једну удовицу опанчара са добрим иметком није уопште било тешко. Лош одабир друштва (Сара, бивша куvariца, огрезла у ноблес), елементарно непосједовање вокабулара матерњег језика, искривљени њемачки и француски језик у употреби новог, „ноблесираног” живота слика су упарложене сеоске средине, огрезле у досаду свакодневице и у вјечној тежњи за журналима западне Европе, посебно из Париза. Као што нико није разумио Ружичићев језик, тако нико од укућана није разумио Фемин скоројевићки *ноблес линџес*. У отклону према овим ликовима Стерија гради нове, односно старе традиционалне норме живота и схватања кроз Фемину кћерку Евицу и Феминог брата Митра, који једини говори чистим српским језиком, с Митровим апострофирањем: „Нема ти горе, него кад се тиква покондири.” Стерија је родоначелник очувања националног суверенитета кроз лик Евице и Митра, док је колебљивост слуге Јована, заправо призма оног слоја који нема превише избора због финансијске зависности, да се прилагоди како зна и умије, попут Јована који са Ружичићем говори искривљени словачки језик, увјерен да и овај говори тим језиком. У вријеме када се буквално стварало српско позориште, а Хрвати се борили за опстанак хрватског и потискивање германског позоришта у уједињењу Илира, Стеријине комедије одиграле су значајну борбу у грађењу националног ткива. Зато је Стерија осуђивао и исмијавао све што је долазило од других, било да су Немци, Французи, Британци или Турци. Туђе је било непотребно и сувишно код толиког богатства нације. Заљубљеник у позориште, за њега је оно представљало васпитну и образовну инситуцију у којој се учило на дјелима других уобличеним кроз његове ликове у његовој режији. Стерија се својим комедијама супротстављао једном времену, колективном свјесно-несвјесном, непродуховљености и непросвијећености, као оним облицима личног напретка за које су многи остајали ускраћени. Одсутност лирских момената није чак толико критична, колико је пренаглашена нота општег одсуства свјесног код појединаца којима се он служи ради извргавања погрешног друштвеног скретања. Покондирена тиква

тек је једна у низу којима се Стерија послужио да би објелоданио школоване и нешколоване скоројевиће, њихове лингвистичке неуспјеле ампли-туде којима су само појачавали иронију код присутних, хранећи свој его. Лажни карактери и комплекси мање, односно, више вриједности болна су тачка једног времена, којему није било лијека у разумном већ, како је и сам Митар проговорио: „*Право кажу људи, да је моде лудило као кија-вица: од једној ѿрелази на другој, а кад ѿочне, не уме да ѿрестане.*”

Стерија је на сцени више изводио негативце, подстакнут васпитном улогом позоришта, како би им дао више простора да увјери гледаоце у стварност, да им укаже на аномалије које су им толико смијешне, да и сами не поклекну. Зато у једном моменту, Стерија даје Митру ријеч да каже како и његова жена *око враћа носи клејейиушу, а ѿо је само у Лондо-ну обичај*. Односно, кроз Митра проговара фиктивни писац, сам Стерија који објашњава да све што други раде, не мора често да значи да то раде из модних побуда, јер ако неко има гукe око врата и подиже високо крагну, то није мода из Париза, већ потреба појединца да сакрије властите недостатке. Међутим, у недостатку менталних снага, појединци се обрушавају на властиту личност и/или поданике стављајући им у рјечник оно што не разумију, облачећи им оно што нико не носи, тјерајући их да се понашају онако како то нигдје нису ни видјели ни чули, у увјерењу да је западна мода откровење физичког и отјелотворење духовног. Образовање је подлога даљем продуховљењу, али без образовања, са искривљеним свјетоназорима, далеко се не стиже, Стеријина је порука кроз Фемино покондирано понашање, као и Митров апостроф да је тешко и бити школован, а при том немати памети. Стога су Фема и Ружичић доживјели своју преобразбу до нобла, додуше са различитих друштвених и интелектуалних маргина, али су се у ноблу пронашли патворећим језиком, лакоми и необуздани за новцем, да би се исто тако на крају раздвојили и вратили на почетак, односно Фема под Митровим притиском враћа стару улогу мајсторице опанака, а поета, којем је дозвољено и да гријеши у поетском заносу, остаје са својим стиховима у свијету којем не припада. Свакако, срећан крај припада онима који нису дозволили малограђанској пошести нобла да им искриви поглед на свијет, људе и мишљење.

Andrijana NIKOLIĆ

SATIRE IN STERIJA'S COMEDY „POKONDIRENA TIKVA”

Summary

This comedy of manner is a plastic description of the two social character types found in Sterija's contemporaries in the southern Hungary of that time. Social and intellectual, as well as moral and educational characters, formed the basis for Sterija's understanding underlying the creation of this comedy. Many social abnormalities that had negative impact on the Serbian society of that time were Sterija's target in creating a parody, i. e. a comedy, which would have a national and religious message as a system of unified national code. That is where the contemporary realistic comedy originated from, with the aim of mocking the imperfections of the society of that time. With his comedies, Sterija confronts those times, the collective consciousness-unconsciousness, non-spirituality and ignorance, as the forms of personal development which was denied to many.

